

Beöthy Ildikó:

**Zay Anna "Nyomorúság iskolája" című imádságoskönyve (1721)
– egy eddig ismeretlen példány a Kézirattárban –**

A katalógus, és az irodalom is két példányt tartott számon ebből az imádságos könyvből. A beazonosított harmadik példány bemutatása. A szerző, Vay Ádámné, Zay Anna rövid bemutatása. (Férje, Vay Ádám, Rákóczi marsallja) A megírás körülményeinek rövid bemutatása, a kurucok lengyelországi bujdosása. A műfaj rövid bemutatása, a korszak imádság-irodalma. A kéziratpéldányok bemutatása. különös tekintettel a harmadik példány posszessorára, Vay Katára (Teleki Pálné), aki Zay Anna mostohalánya.

Bíró Csilla:

**„Kezemről, ujjamról mirha csepegett, rá a zárnak reteszére (Én 5,5).”
Krisztus szenvedéstörténete mint a szemlélődés tárgya
Andreas Pannonius Énekek éneke-kommentárjában**

A *memoria passionis*, azaz a Krisztus szenvedéstörténetéről való elmélkedés Clairvaux-i Szent Bernát hatására a meditáció önálló műfajává vált. Gyakorlata során a szerzetes Krisztus földi életének utolsó napjait követi nyomon, különös hangsúlyt fektetve a stációk eseményeire és a kereszthalálra. Mivel a remeterendek mindennapjainak központi tevékenysége a kontempláció, a 15. századi karthauzi szerzetes, Andreas Pannonius kommentárjában is fontos szerepet kap a szemlélődés, amely a szerző véleménye szerint elsősorban a passióra kell, hogy irányuljon. Szent Bernát *Sermones super Cantica canticorum* (Beszéd az Énekek énekéről) című prédikációgyűjteményének hatására az Énekek éneke-exegézisben kialakult annak a hagyománya, hogy az ószövetségi könyv mely szöveghelyei hozhatók összefüggésbe Krisztus passiójával. Az előadásban bemutatom, hogy Andreas Pannonius kommentárjának vonatkozó részei hogyan kapcsolódnak ehhez a hagyományhoz, illetve a szerző milyen forrásokat használt. A már említett *Sermones super Cantica canticorum* mellett hatott rá az egész középkor folyamán nagy népszerűségnek örvendő *Lignum vitae* (Az élet fája) a ferences Szent Bonaventurától, illetve a bizonytalan szerzőségű, de Bonaventurának tulajdonított *Meditationes vitae Christi* (Elmélkedések Krisztus életéről).

Bódy-Márkus Rozália:

**Nemzeti sztereotípiák – esztétikai értékek – közönségsiker:
Magyar és német nyelvű színikritikák az 1840-es években**

Az 1840-es évek színházpolitikai és esztétikai-kritikai vitáiban – többek között a francia színművek jellegéről Bajza József és Henszlmann Imre között lefolyt, híressé vált polémiában – , nagy szerepet kaptak a nemzetkarakterológiai érvek. Az előadásban azt vizsgálom, hogy a magyar kritikátörténet egyik jelentős mozzanataként számon tartott vita érvrendszerei milyen korabeli diskurzusokba illeszkedtek. Mennyiben köszönnek vissza a polémia érvei a korabeli pesti német nyelvű sajtóban, az ott megjelent színikritikákban? Megtalálható-e a magyar

nyelvű sajtóvita és az egyidejű német nyelvű színikritikák érveinek közös gyökere a francia színművek német és osztrák fogadtatásában?

Hanvay Hajnalka:
Beszédes dallamok, avagy Dávid király esete a kossal

/A tervezett előadásom témája kapcsolódik a 2010-ben megrendezett Múzeumok Éjszakája "Ez is kotta" című programhoz, ahol a képeken többek között különleges héber notáció (kottakép) is szerepelt. Ez adta az ötletet, hogy az ülészenon bővebben beszéljek a zsidó liturgikus zenéről, mellyel már évek óta foglalkozom. A Rabbiképző-Zsidó Egyetem Liturgia szakán e tárgyban készült szakdolgozatom a hallgatók számára szakirodalomként szerepel. Az elmúlt évek során több alkalommal tartottam előadást, illetve az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda kiadásában jelent meg tanulmányom ebben a témakörben egy egyházzenei sorozat részeként.

Az előadásomat a Zeneműtár állományában lévő héber notációt tartalmazó kiadványokkal, elsősorban Benedetto Marcello: Estro poetico armonico c. gyűjteményével illusztrálnám. Az 1724-1728 között Velencében megjelent, gyűjteménytörténeti szempontból is jelentős 8 kötetből álló kiadványnak az a különlegessége, hogy a zsoltárfeldolgozások indításaként a korban egyedülálló módon eredeti notációval is megjelenítik a felhasznált héber nyelvű intonációk némelyikét./

Illyés Boglárka:
Frankofília és a francia zene recepciója Magyarországon a 20. század első felében

Bár a trianoni békeszerződés és a francia külpolitika Magyarországgal szembeni attitűdje következtében az 1920-as, 30-as években mélypontra jutottak a magyar–francia kulturális kapcsolatok, valamint a gazdasági helyzet sem kedvezett francia művek magyarországi terjesztésének, a francia kultúra megőrizte háború előtti presztízsét a magyar értelmiség és művészek szemében. Propagálásában olyan szellemi műhelyek játszottak kiemelkedő szerepet, mint a Nyugat folyóirat, az Eötvös Kollégium vagy a párizsi Magyar Intézet. Az irodalom és képzőművészet mellett a Kodály, Bartók és Lajtha László által is népszerűsített kortárs francia zene is nagy hatással volt a korszak magyar zenei életére. A frankofil magyar értelmiség prominens képviselőinek írásaiból kiderül, hogy a francia kultúra egyfelől a szellemi függetlenség zálogának tűnt a nyomasztónak érzett német kulturális orientációval szemben, másfelől mintául és hivatkozási alapként szolgált a nemzeti szellem, a "tisza forrás" keresésekor. A francia kultúra és szellemiség ugyanakkor a nagyközönséget is érdekelhette. Bár erre nézve kevés az írásos forrás, korabeli hangfelvételeink francia zenei felvételei értékes adatokkal szolgálnak egyes francia zeneszerzők és előadók magyarországi ismertségére és népszerűségére nézve.

Katona Anikó:
Egy elfelejtett gyűjtemény
Külföldi plakátok az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárában

2011 folyamán az Amicus rendszerben feldolgoztam azt a nagy értékű külföldi plakát gyűjteményt, amely a Plakáttár raktárában leltári szám és bármilyen nyilvántartás nélkül

„aludta át” az elmúlt évtizedeket. Az anyag nem magyar vonatkozású, ezért nem volt iránta érdeklődés, azonban felületesen belepillantva is azonnal egyértelművé válik, hogy olyan értékről van szó, amely megérdemli a figyelmet, hiszen az országban fellelhető legnagyobb ilyen tárgyú gyűjtemény, tele kincsekkel.

Előadásomban ezt az állítást szeretném bizonyítani azzal, hogy a közönség számára is bemutatom a gyűjteményt, kiemelve különleges értékeit. A kollekció törzse egy, az Iparművészeti Múzeumból átkerült anyag, amely az 1890-es évek és a századforduló kiemelkedő plakátjait tartalmazza. Főműveket találhatunk a párizsi plakátok között Chéret-től, Muchától, Lautrectől, Bonnardtól stb., kiemelkednek a bécsi szecesszió plakátjai, köztük Klimt, Koloman Moser, Alfred Roller gyönyörű hirdetései. Különleges gyűjteményrész, rendkívüli történelmi értékkel az első világháborús külföldi plakátgyűjtemény, amelyből szinte minden hadban álló nemzet propagandáját megismerhetjük. Kuriózum, és a magyar plakátművészetre gyakorolt hatása miatt is fontos, az 1950-es, '60-as évek lengyel plakátjait tartalmazó gyűjteményrész.

A gyűjtemény adatszerű bemutatása után (mérete, alegységei, provenienciája, stb.) szeretnék főműveket bemutatni a közönségnek, mint Mucha két méter hosszú színházi plakátjait (La dame aux Camélias, Gismonda, stb.), a bécsi Secession csoport alkotásait, stb. Megkísérlem jelentőségét tekintve elhelyezni az OSZK-ban nemrég feltárt anyagot a magyar múzeumok és könyvtárak gyűjteményei között.

Káldos János:

A múlt kútja

(Kommunikációtörténeti megközelítés Enyedi György prédikációinak példáján)

Előadásomban – egy nagyobb tanulmány bevezetése elé szánt előszóként – az Enyedi György prédikációinak vizsgálata közben felmerült elméleti kérdésekre igyekszem válaszolni. Milyen esélyünk van ma arra, hogy releváns kijelentéseket tegyünk arra vonatkozóan, hogy mit mondott Enyedi György unitárius püspök a 16. század végén a kolozsvári piactéri templomban? A nyomtatott és kéziratos szövegek elegendők-e, hogy rekonstruáljuk az elhangzott beszédet? Beszélhetünk-e egyáltalán rekonstrukcióról? Lehetséges-e felállítani egy olyan kommunikációtörténeti modellt, amely összeegyeztethető a modern történetírás időstruktúra elképzelésével, s ha igen ez használható-e "a múlt kútja" archetipikus kép értelmezéséhez?

Kelemen Éva:

Szolgálat és kutatás – A Magyar Nemzeti Múzeum Zenetörténeti Osztálya (1929-1934)

1929 tavaszán az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa előterjesztésére a Klebelsberg Kuno vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egy, a Magyar Nemzeti Múzeum keretében működő Zenetörténeti Osztály alapítását rendelte el. A gyűjtemény a múzeum Országos Széchényi Könyvtára (pontosabban annak 1924 májusa óta önálló egységeként működő Zenei Osztálya), Néprajzi Tára és Történeti Osztálya zenei dokumentumait – kéziratos és nyomtatott muzikáliáit, fonográf-felvételeit, zenei ikonográfiáit, hangszereit egyesítette. Vezetője Dr. Isoz Kálmán zenetörténész, a múzeum főtitkára, főkönyvtáros lett.

Előadásomban korabeli iratok és beszámolók alapján a gyűjteményszervezés egy-egy fontos pillanatát kiemelve áttekintem az új osztályon folyó gyarapítás, feldolgozás, tájékoztatás

folyamatait. Ilyen összefüggésben tárgyalom azt a kérdést is, vajon ez amunka, s a vele párhuzmos kutatómunka mennyiben igazolja az 1920-as évek klebelsbergi művelődéspolitikájának egyik fontos alapvetését, mely szerint: „... a közgyűjtemények értékelésénél nem szabad a súlypontot kizárólag arra vetni, hogy szám szerint hány ember nézi meg azokat. Az igazi súlypont voltaképpen azon a tudományos munkán van, amelyet az illető közgyűjtemények tudományos tisztviselői kara kifejt...”

Mikusi Balázs:
„Magyarok Istene, rontsd a labanc hadát”: Adalékok a Rákóczi-induló befogadástörténetéhez

A Rákóczi-indulót méltán nevezhetjük a 19. századi Magyarország harmadik szimbolikus nemzeti dallamának, amely ráadásul már 1840 táján – tehát Egressy Béni *Szózatának* (1843) és Erkel Ferenc *Himnuszának* (1844) megszületése előtt – rendkívüli népszerűségnek örvendett. A 17. századi mintákig visszavezethető indulódallam leghíresebb (Erkel, Liszt és Berlioz tolla alól kikerült) feldolgozásait több tanulmány is vizsgálja, a dallam befogadástörténetének számos további kérdését azonban szinte említetlenül hagyja a szakirodalom. Dolgozatomban e hiányt két területen próbálom orvosolni: egyfelől számba veszem a Zeneműtár gazdag gyűjteményében fellelhető tucatnyi további feldolgozást, tisztázni próbálván azoknak a közismertebb változatokhoz való viszonyát, másfelől áttekintem a hangszeres indulómelódiaira utólag „ráhúzott” költői szövegeket, amelyek minden más forrásnál világosabban tükrözik az induló szimbolikus jelentésének az évtizedek során lezajlott különféle változásait.

Pap Ágnes:
Umrao Singh Sher-Gil és felesége levelei Jászai Marihoz
Adalékok Umrao Singh Sher-Gil budapesti éveire

Umrao Singh Sher-Gil a híres magyar-indiai festőművésznő, Amrita Sher-Gil apja, és Baktay Ervin sógora volt. A Sher-Gil család 1912. decemberétől 1921-ig Magyarországon élt. Umrao itt tartózkodása alatt magyar orientalistákkal is kapcsolatba került, Kégl Sándornak írt leveleit az MTA Kézirattára őrzi. Sógora, Baktay Ervin az ő hatására kezdett el foglalkozni Indiával, és az ő közvetítésével vette fel a kapcsolatot Rabindranath Tagore-ral, akinek Umrao Singh Sher-Gilhez írt egyik levele az OSZK Kézirattárába Baktay Ervin ajándékaképpen került és az idei Tagore-kiállításon is szerepelt. Sher-Gilék Jászai Marival Magyarországon kötöttek barátságot, a szalonját rendszeresen látogatták, és Umrao jógatanára volt az ünnepelt színésznőnek. Az OSZK Kézirattára őrzi Umrao és felesége 31 db Jászai Marihoz írt levelét. Előadásomban ezeket a leveleket mutatom be, amelyek alapján további részletekkel egészítem ki a Sher-Gil család magyarországi életére vonatkozó adatokat.

Pászti László:
A Humboldt Egyetem Földrajzi Intézetének térképgyűjteménye
(Részlet a berlini térképhungarika-kutatásból)

A tavalyi évben véget ért az a 2004-ben megkezdett kutatás, melynek célja a berlini Állami Könyvtár (Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz) 1851 előtti magyar-

vonatkozású anyagának összegyűjtése volt. A rendelkezésemre álló időben lehetőségem volt más jelentős gyűjtemény térkép-anyagának megtekintésére is, ezek a Humboldt Egyetem Földrajzi Intézetének (Humboldt-Universität zu Berlin, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Fakultät II., Geographisches Institut) és az Állami Levéltár (Geheime Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz) térképgyűjteményei voltak.

Az összegyűjtött hatalmas mennyiségű (több ezres) anyag feldolgozása, katalogizálása még hosszú időt vesz igénybe, de a Humboldt Egyetem viszonylag kis, ám annál impozánsabb gyűjteményének rendszerezését már elvégeztem, és ezt szeretném a Tudományos ülészen bemutatni

Somorjai Szabolcs:

A Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda pénzügyei a zárszámadások alapján a kezdetektől 1914-ig

A Franklin-Társulat meghatározó szerepét a kultúrában tanulságos lehet gazdasági szempontokból is szemügyre venni. A részvénytársaság működése során keletkezett zárszámadások és jegyzőkönyvek alapján megvizsgálható a Társulat pénzügyi helyzete és működése. Az előadás során az 1874 és 1914 közötti időszakot igyekszem áttekinteni, különös tekintettel a vállalat kiadvány-profiljának változására, továbbá a részvényesek és a Magyar Általános Hitelbank szerepére a vállalat életében.

Szöts Zoltán Oszkár:

Egy példa az OSZK első világháborús gyűjteményében rejlő kutatási lehetőségekre: a katonai lapok

Az 1914 és 1918 között megjelent sajtótermékek arculatát alapvetően határozta meg az első világháború. Valamennyi lap tudósítót küldött a harcterekre, és folyamatosan hírt adtak a hadieseményekről. A polgári lapok munkatársait felmentették a katonai szolgálat alól és a Császári és Királyi Hadsereg Főparancsnokságának Sajtóhadiszállása alá osztották be őket, így, noha a híreket közvetlenül megkapták, különállásuk végig megmaradt. Alapvetően különböztek ettől a katonai lapok, melyeket a fegyveres testületek adtak ki, és munkatársaik szolgálatot teljesítő katonák voltak. A dualizmus időszakában nagyjából ötven katonai lap létezett hosszabb-rövidebb ideig, a háború kitörésekor kilenc élt közülük, de ezek közül is egyik a honvédség, másik a csendőrség közlönye volt. A világháború kitörése azonban újféle sajtót hívott életre, mégpedig a tábori lapokét. Lukács József 1942-es adatai szerint a háborús évek alatt összesen hatvanhét új és különböző katonai lap született, javarészt a harctereken.¹ Kutatásaink jelenlegi állása szerint ezek közül egyedül a Przemysli Tábori Újság került eddig történettudományi feldolgozásra, a többi nem. Az Országos Széchényi Könyvtár volt első világháborús gyűjteménye egyedülálló lehetőséget teremt e hiányosság pótlására.

Tóth Zsuzsanna:

A magyarországi evangélikus szlovákok fémveretes kötése, a "tót Bibliák"

¹ Lukács József: A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferentől napjainkig (1705-1941). Budapest, 1942. 19. oldal

A "tót Bibliák"-nak nevezett kötetek jellegzetes, archaikus megjelenésű, fémveretekkel dúsan borított kötések takarnak. Köznyelvi megnevezésük megtévesztő, ezek a könyvek ritka esetben Bibliák, legtöbbször énekeskönyvek, mégpedig általában kétféle énekgyűjteményt takarnak. Az egyik a Juraj Tranowszky által összeállított több mint ezer éneket tartalmazó énekeskönyv, a másik rövidebb terjedelmű, temetési énekeskönyv, a Funebrál.

Eltérő terjedelmük miatt a könyveket általában két jellemző méretben találjuk. A kötések, noha nem előzmények nélküliek élesen elkülönülnek a kor könyvkötéseitől. A jellegzetes, vándor könyvkötők által készített kötések létrejöttét fennmaradását és fejlődését a betelepült, zárt tömbben élő szlovák evangélikus közösség biztosította.

Vesztróczy Zsolt:
"A tölgyerdőre épült város"
Lőcse a magyar irodalomban

Lőcse városa számos magyar író és költő műveihez szolgált háttérként a XVIII-XXI. század folyamán (pl.: Dayka Gábor, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Balázs Béla, Krúdy Gyula, Rakovszky Zsuzsa stb.). Bár ezek az írások a legkülönbözőbb műfajúak voltak, de mégis visszatükrözték a szerzőnek a városról, a szepesi szász világról és a korabeli eseményekről alkotott képét. Ezek egyes esetekben teljesen konkrétak és dokumentumértékűek, máskor csak az írói fantázia termékei voltak. Előadásomban a magyar irodalom Lőcse képét kívánom felvázolni különböző szerzők művei alapján.

Zsupán Edina:
A Kálmáncsehi-breviarium egy miniatúrájának értelmezéséhez

Az előadás a breviarium karácsonyi illuminációjának egy problematikus részletére fókuszál, annak az értelmezéséhez kíván újabb szempontokat adni. Az elemzésből kibontakozó kép valamelyest árnyalja a budai udvar szellemi összetételéről ezidáig alkotott ismereteinket az 1470-es, 80-as években.